

УДК 821 (4)

ГЛАДКА Н. В.

(Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка)

РЕЦЕПЦІЯ ОБРАЗУ НАРЦИСА ТА НАРЦИСИЗМУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ О. ВАЙЛДА, ДЖ. КОНРАДА, Д. Г. ЛОУРЕНСА)

У статті простежуються й різноаспектно висвітлюються особливості рецепції образу Нарциса в англійській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття. З'ясовується специфіка інтерпретації поняття «нарцисизм» в творчості митців. Особливу увагу в статті приділено дослідженню семантичного та символічного змісту образу Нарциса в творчому доробку О. Вайлда, Дж. Конрада, Д. Г. Лоуренса.

Ключові слова: інтерпретація, міф, мотив, Нарцис, нарцисизм, образ, рецепція.

Гладка Н. В. Рецепция образа Нарцисса и нарциссизма в английской литературе конца ХІХ – начала ХХ века (на примере творчества О. Вайлда, Дж. Конрада, Д. Г. Лоуренса). В статье прослеживаются и разноаспектно освещаются особенности рецепции образа Нарцисса в английской литературе конца ХІХ – начала ХХ века. Выясняется специфика интерпретации понятия «нарциссизм» в творчестве поэтов и прозаиков. Особое внимание в статье уделено исследованию семантического и символического содержания образа Нарцисса в творчестве О. Уайльда, Дж. Конрада, Д. Г. Лоуренса.

Ключевые слова: интерпретация, миф, мотив, Нарцисс, нарциссизм, образ, рецепция.

Hladka N. V. Reception of narcissism and Narcissus' image in the English literature of the late ХІХ – early ХХ century (on the basis of works by O. Wilde, J. Conrad, D. H. Lawrence). The specific features of narcissism and the Narcissus' image reception in the English literature of the late ХІХ – early ХХ century are highlighted in the article. The specificity of the interpretation of the term «narcissism» in the works of artists is researched. Particular attention is paid to the semantic and symbolic content of the Narcissus' image in the works by O. Wilde, J. Conrad, D. H. Lawrence.

Key words: image, interpretation, motive, myth, narcissism, Narcissus, reception.

Актуальність розвідки зумовлена тим, що нарцисизм є органічною складовою майже кожної європейської національної літератури, а отже – потребує всебічного системного міждисциплінарного аналізу. Наше дослідження має на меті розглянути рецепцію образу Нарциса й специфіку бачення нарцисизму насамперед в англійській літературі. **Завдання** даної розвідки – простежити й різноаспектно осмислити особливості функціонування образу Нарциса в англійській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття. **Об'єкт** дослідження становлять репрезентативні тексти розвідки англійських митців кінця ХІХ – початку ХХ століття, в яких активно функціонує образ Нарциса та нарцисизм (О. Вайлд, Дж. Конрад, Д. Г. Лоуренс). **Предметом** дослідження є нарцисизм в його символіко-семантичних зв'язках з англійською літературою та психологією відповідної епохи.

Найяскравіше нарцисична акцентуація особистості персонажа проявляється у романі О. Вайлда «Портрет Доріана Грея». Суть нарцисичних проявів – у бажанні вічної молодості, марнославстві, зарозумілості, самозакоханості та проблемі самоідентифікації. У межах цієї розвідки розглянемо детальніше твір О. Вайлда під назвою «Послідовник» з його збірки «Поезії у прозі», адже спроби проінтерпретувати його у наукових дослідженнях нечисленні. Це історія про відображення на поверхні ставка Нарциса, який задивився на самого себе. Початок розповіді збігається з міфологічними подіями, що сталися відразу після смерті героя. У вірші прозою знаходимо Ореад і ставок, який сумує через загибель Нарциса. Побачивши, що ставок став подібним на чашу солоних сліз («a cup of salt tears») [Wilde 2000, p. 567], Ореади намагаються втішити його, переконуючи, що змушені бути жорстокими, щоб не оплакувати чийсь красу. Ставок все ж зізнається, що він не знав, яким красивим був Нарцис, а сумує тому, що його власна краса відобразилася в очах Нарциса. У дослідженні, присвяченому впливу О. Вайлда на французьку літературу, описується зустріч А. Жіда з О. Вайлдом і згадується, що в розмові британець запевнив свого друга, що треба слухати очима: «You listen with your eyes» (Слухай очима) [Evangelista 2010, p. 102]. Переказавши А. Жіду свого вірша у прозі, О. Вайлд пояснив, чому назвав його «Послідовник»: ставок не вдивлявся у красу, а вслухався у неї, а той хто слухає – вчиться.

Деякі алюзії до міфу про Нарциса та нарцисизму прочитуємо у творчості ще одного поета Деvida Герберта Лоуренса. У 1906 році побачила світ його поетична збірка «Amores», до якої увійшов вірш «The Wild Common» («Нестямна простота»). Головний персонаж цієї поезії – оголений чоловік – стоїть біля ставка і спостерігає за тремтінням його білої тіні: «white shadow quivering to and fro» (біла тінь тремтить і так і сяк) [Lawrence 1919, p. 1]. Ж. Дерріда,

французький філософ, зазначає: «La forme fascine quand on n'a plus la force de comprendre la force en son dedans» (Форма заворожує, коли вже не може зрозуміти свою силу) [Derrida 1967, p. 9]. Форма у цьому випадку – вигляд місця перебігу дії – виявляється аліторним настільки, що вірш часто трактують як приклад нарцисичного захоплення собою. Поет використовує оксиморон «white shadow» («біла тінь»), щоб передати рухливість, мінливість поверхні води [Lawrence 1919, p. 1]. Проте, герой Д.Г. Лоуренса хоч і спантеличений відображенням, все ж не возвеличує себе як персонаж Овідія, загалом ніколи не плутає себе з відображенням. Ліричний герой, значно менш гіперболізований, вдивляється у віддзеркалення у воді, яке не викликає в нього захоплення собою.

Повністю тему Нарциса охоплює Д.Г. Лоуренс у вірші «Нарцис», що увійшов до збірки «Нові вірші» («New Poems»), датованої 1918 роком. Якщо «The Wild Common» не пов'язаний безпосередньо з Овідієвою версією, то «Нарцис» відсилає читача до мотиву помилкового враження, пов'язаного з відображенням у воді і закоханістю у себе [Lawrence 1994, p. 124-125]. Проблема нарцисизму представлена й у творчості Дж. Конрада. У його повісті «Негр з «Нарциса» дослідники визначають декілька домінуючих нарцисичних характеристик. Нарцисична особистість не здатна подолати власний егоцентризм, що проявляється по-різному. Поєднання різних видів авторського мовлення в одному творі – розповідь ведеться спочатку від третьої особи, а згодом – від першої особи – характеризують, на нашу думку, нарцисичну нестійкість характеру [Conrad 1997, p. 24, p. 27, p. 102-103]. Як зазначають критики, у формі розповіді від першої особи «особистість заявляє про свою цінність», тобто, така оповідь може «служувати її самоствердженню», а її мовлення – розкриттю характеру з домінуючим Я [Гинзбург 1976].

Головний герой повісті «Негр з «Нарциса» – Джеймс Вейт, темношкірий моряк, який служить на борту торгового корабля «Нарцис», що пливе з Бомбея до Лондона. Під час бурі він прикидається мертвим, аби уникнути безглуздої, на його думку, праці. Нарцисизм Вейта полягає в знеціненні усіх, хто не переймається його станом, водночас вимагаючи надмірної турботи в тих, кому він не байдужий: «Some of you haven't sense enough to put a blanket ship-shade over a sick man» (Дехто з вас навіть співчуття не має, щоб вкрити хворого ковдрою) [Conrad 1997, p. 30]. Під час рейсу Вейт захворів на туберкульоз, його становище викликає співчуття у багатьох членів екіпажу. Однак капітан Алістоун і старий моряк Синглтон дбають насамперед про свої обов'язки і не проявляють турботи про Вейта. Роман сприймається як алегорична розповідь про ізоляцію і солідарність, команда судна в повісті виступає у ролі мікрокосмосу соціальної групи. Дж. Конрад схилився до думки, що співчуття – це почуття самолюбства і, що підвищена чутливість до страждань може бути згубною для управління суспільством. Історія Нарциса та його відображення, яку знаходимо в Овідія, має стосунок до роману Дж. Конрада настільки, наскільки назва судна є символом самолюбства, що полонить і майже знищує екіпаж. Звільнившись від тягаря – моряка Вейта (вага, тягар «weight») омофони слова чекати «wait» і прізвища «Wait»), корабель «Нарцис» повертається до нормального життя.

Цікавим видається, що судно у повісті змальоване як маленька планета людей, фрагментарна і самотня. На початку другого розділу міститься підтвердження цієї думки: «the ship, a fragment detached from the earth, went on lonely and swift like a small planet. Round her the abysses of sky and sea met in an unattainable frontier. A great circular solitude moved with her, ever changing and ever the same, always monotonous and always imposing» [Conrad 1997, p. 22-23] (корабель, фрагмент відірваний від землі, плив одиноко і швидко, як маленька планета. Довкола нього безкраї небо і море зустрілися в недсяжному рубежі. Безмежна самотність супроводжувала його, постійно мінлива і все ж завжди одноманітна і завжди присутня). У цьому творі Дж. Конрад уперше почав експериментувати зі своїм стилем, зі зміною поглядів оповідача. Передмова автора до повісті розглядається як маніфест літературного імпресіонізму, як один із видатних зразків публіцистичного стилю у творчості Дж. Конрада.

Перелічені риси характеризують радше нарцисичну спрямованість особистості автора, ніж героя – це передовсім помітно на рівні тексту, бо «творча індивідуальність митця впливає також на домінуючу тональність світовідчуття персонажів, тобто на значення, які виявляються насамперед на глибинному рівні тексту» [Гірняк 2008, с. 279]. Ще одна особливість, яка наводить на думку про нарцисичне прагнення виразити себе через твір: повість містить

автобіографічні елементи [Костенко 2006, с. 45]. З біографії Дж. Конрада відомо, що він неодноразово подорожував морем і що його батьки померли саме від туберкульозу, як і головний герой повісті: «Noteworthy is the fact that the very illness which caused their death – tuberculosis of the lungs – is the same sickness which slowly kills James Wait, the ‘nigger’ of the Narcissus» [Curtius 1991, p. 168]. Літературознавці неодноразово зауважують подібність між створенням автобіографії та спробою самовідображення, що межує з нарцисизмом [Spaas 2000, p. 57-67].

Висновки. Детальне вивчення творів європейських митців дає підстави стверджувати, що багато характеристик, які належать Нарцисові і використовуються авторами у створенні художнього образу, часто відображають прихований смисл, який міститься в метафорах, порівняннях, епітетах, персоніфікації, оксимороні, алітерації тощо. Вони виражають одне поняття у формі іншого, в результаті чого останнє набуває функції образу, а потім і символу.

Рецепція образу Нарциса у літературі зламу століть супроводжується трансформаціями Овідієвого мотиву відображення, відмовою від логічної послідовності подій. Мотив відображення, ставши провідним у творчості поетів і прозаїків, інтерпретується ними по-різному: як відображення душі, красивої ілюзії чи власної творчості поета. У творах поетів Нарцис постає як фігура символічна, хоча загалом не позбавлена негативної аксіологічної функції. Відтак, у тлумаченнях митці акцентують увагу саме на таких характеристиках і споглядальності, обожнювання краси, прагнення недосяжного, що викликає песимістичні почуття, причому пасивність нав'язана недосконалістю, марністю та плінністю життя, схильністю до самопожертви. Творчі пориви у житті митців можна трактувати як символічне прагнення психічної цілісності, що зміщує акценти з закладених свідомих ідейних змістів на неусвідомлені нарцисичні особливості їхньої психіки.

У цьому контексті **перспективним** є дослідження основних проявів нарцисичної акцентуації характеру персонажа та автора та їх втілення у творах європейських митців зламу століть, що уможливило цілісне розуміння нарцисизму з екстраполяцією на літературознавчу та психологічну проблематику.

Література

- Гинзбург Л. Я. О психологической прозе / Гинзбург Л. Я. – Л.: Худож. лит., 1976. – 448 с. Гірняк М. О. Таємниця роздвоєного обличчя: авторська свідомість в інтелектуальній прозі Віктора Петрова-Домонтовича / М. Гірняк. – Львів: Літопис, 2008. – 286 с. Костенко Г. М. Світи Джозефа Конрада: від зовнішнього світла до внутрішньої темряви / Г. М. Костенко // Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія: Всеукраїнськ. зб. наук. пр. – Черкаси: ЧДТУ (Черкаський державний технологічний університет 2001), 2006. – Ч. 10. – 445 с. Conrad J. The Nigger of the Forecastle / Conrad Joseph. – London: Everyman, 1997. – 180 p. Curtius E. R. European literature and the Latin Middle Ages / Ernst Robert Curtius. – New York: Princeton University Press, 1991. – 718 p. Derrida J. Force et signification / Jacques Derrida // Ecriture et la Difference. – Paris: Seuil, 1967. – Pp. 9-50. Evangelista S. Reception of Oscar Wilde in Europe / Stefano Evangelista. – London: Continuum International Publishing Group, 2010. – 381 p. Lawrence D. H. New poems / David Herbert Lawrence. – London: Martin Secker, 1919. – 64 p. Lawrence D. H. The complete poems of D. H. Lawrence / David Herbert Lawrence. – London: Wordsworth Editions, 1994. – 352 p. Spaas L. Echoes of Narcissus / Lieve Spaas, Trista Selous. – New York: Berghahn Books, 2000. – 286 p. Wilde O. Oscar Wilde: the major works / Oscar Wilde. – London: Oxford University Press, 2000. – 638 p.

УДК 811.163.1

ГНАТЮК Н. І.

(Запорізький національний університет)

КОНЦЕПТИ “GOOD” ТА “EVIL”: ДВІ НАЗВИ ОДНОГО ЯВИЩА?

У статті розглядаються взаємозалежність концептів «good» та «evil».

Ключові слова: концепт, оцінка.

Гнатюк Н. І. Концепты «good» та «evil»: два названія одного явлення? В статті рассматривается взаимозависимость концептов «good» та «evil».

Ключевые слова: концепт, оценка.

Gnatiuk N. I. The concepts «good» and «evil»: two names of one phenomenon? This article is devoted to the investigation of the interdependence of concepts «good» and «evil».

Key words: concept, evaluation.